

ԶԱՄԱՐՆԱԿԱՆ ԳՐԱԳԻԾ

Կատուի ողորմուկ մլատ.միեր կը ծանուցանին անոր պօզիվը միայնցումը . երբ փուղոցին անկիւնէն դառնալ , ամէն իրիկուն՝ մուծել տրեխուն մօտ , զագիւր տեսարան մը կը պարզուի . քուրծ մը որ մինչեւ դնողու.ցնիքը կ'երկարի , կը ծածկէ կոշտուպըլտ հաստ. կուկ մարմինը , թշուառութեան եւ աղտուութեան մէջ գիրցած ու իւրդաած . ճիւղը , ցլային թանկութեամբ , ծոծրակին վարօքէն սկսած մինչեւ մազոտ թուխ լանջքին մօտ , որ անաւոր հեւքով մը կ'ելլայ կ'իջնայ միշտ , կ'երեւայ բաց ու մրկած . ջիղեւրու եւ երակներու բերտ ու վարազ հիւսուածք մը յանկարծ դուրս կը ցատքէ լայնի ուսերէն , բռնելով՝ անտաշ պատուանդանի մը պէս՝ անհեթեթ գլուխ մը , տարօրինակ , յիւսարակն բան մը , որ կ'երեւայ , բորհնիի դիակնախոյ վայրենի օրորումովը , իրանը բաց է , ցուցնելով ապուշ ծիծաղէ մը լայն. ցած կաշեզոյն շրթներուն մէջ՝ լըրճուկ ակ. անները , տեղ տեղ կոտորած . ու այդ նեխոտ խռոչին մէջ միշտ կ'ստատուկոր կեցած է մօի կարմիր կտոր մը՝ սղորուկի լպիրծ մորթին վաւելտումներովը , թանձրացած լորճունքի ճերմակութեամբ մը ծիփուած , եւ որ մերթ , չկարծած ասոնդ , դուրս կը պոթիվայ մինչեւ թուշը , զոր կը լզէ , կ'անցնի կը դառնայ , նորէն շուրջը , միջոցը կը լզուըռտէ , բան մը փնտռելու պէս զոր չի գտնար , ու կամաց մը կը քլի կը մտնայ իր խողոցին մէջ , քիչ ետքը նորէն դուրս երկնայնալոբ ու շարժումները կրկնելու համար , կապիճներէն դուրս վիժած սաստիկ խած աշուշները , ցառոտարցունքով միշտ ճպտոտած , ամենէն տխուր ու դարչելի տպաւորութիւնը կը թողուն տեսողին վրայ , իրենց անասնակն արտայտու.թեամբը սեւեւ ուռն են անոնք , կը դառնին կը մնան տեղ մը , յաճառ թափանցութիւնով մը , բայց կան վայրկեաններ ուր անոնք կ'ելլուին իրենց կանանչ անշարժութիւնէն , ու ճերմոցնիքը յիմարօքէն կը թաւալին , կը գլորին , կը դառնան , կարծես առանցքի մը վրայ ամրապէս ագուռ. ցուած , Ականջները , բուր թեւերու պէս ,

կ'երկնան գլխուն երկու կողմերէն , քիչ մը կորանալով բրդէ գունատ ու հին գտակի մը տակ , որ ամբողջ զանկը կը պարարկէ :

Քուրծին ներքեւ միւր սրունքները կ'երեւան , խանձած ու ճեղքորուած , ու ոտքերը , լայն , անագին , տափակ , կոշկոտոտ մատուրներով , որ ամառ փոյի կոյտեր կը կոխկռտեն ու ձմեռը սառ , ձիւն , ցեխ :

Բնութիւնը , որ այս աստիճանն անողորմաբար ժլատ հանդիսացիւ էր այս խեղճ մարդուն ֆիզիքական կազմակերպութեանը համար , անհեթի կատակով մը կամ քամաքով մը լըսելու եւ իւսելու կարողութիւնն ալ զլացիւ էր անոր . ու ան յայպէս անիկա՝միայն ու ոսկորի հրէշային շաղախ՝ ամբոխին սովորականութեան մէջ ճգեղութեան քառամիւլի պատկեր մը կը պարտցնէր , իր ֆիզիքական ապաշնորհութեան վրայ առեւտրութիւն ու սիրտխառնուք միայն հրաւիրելով , Եարժուն գիակ մը պիտի կարծուէր ան՝ եթէ երբեմն կակծեցուցել ճիւղով մը , որ աստե՛ն աշուշները տարապալման կ'ընդլայնէին ու ճախին ու քուռքին երակները կ'ուռէին , կզկտուր կազկանծիւնէն ու խոճկորի խանջիւնները չարճիկէր , զորս կը կերկերէր իր լեղուին խօշ շարժումներովը , դուրսը , օդին մէջ :

Համար , սակայն . մուրացկան մը չէր , եւ ո՛վ պիտի ուզէր ողորմութիւն տալ իրեն , քանի որ արդահաստանքի տեղ նողկանք միայն կ'աղղէր , Ամէն մարդու պէս առուտուրով ապ. ճող մարդմէն էր , ոչխարի աղիք կը ծախէր , Բռնած արհեստն ալ իրեն պէս աղտոտ :

Ազի՛ք , օ՛հ , տեսնաւու էր զինքը իր ա. դիճներուն հետ , դատարկներէն ու մասներէն վար կախուած էին անոնք , թայց , կակուղ , լարճուն , օճի պէս իրար կաթթուած խոռ. նոսք , անձայր անվերջ գալարածք մը միւր արիւնի , փորտաբեր , Բայց ատրկա էր իրեն միակ հաճաքը զոր կարենար վայելել աշխարհի լիաբուռն հաճաքներու մէջ , Տեսակ մը հեշտութեամբ կը գրկէր իր աղիքները , անոնց կակուղ ցուրտ հպումէն անբացատրելի վայելք մը զգալով , կը սեղմէր , կը արորէր զա. նոնք իր մասններուն մէջ , անոնց թացութիւնը կը շօշափէր՝ իր վայրենի մարմնոյն անձա. զգայագրականութիւն մը բաշխելով Մինչեւ իսկ. ու իր կատակէ երատիկա—երբեմն իր բաց կը. լափին մէջ կը մխրճէր զանոնք յեղակարծ շարժումով մը , յետոյ իս կը քայլէր կոկոր. դային սուր կոքնիւղ մը , որ պահ մը սարսա.

փահար ընկերի կուտար կատուններու ճշացող, կզւտող, սովալլուկ երամակը զոր փողոցներուն մէջ, իր ետեւէն կը քայկոտէր, պզոն-լով զայրացնելով անոնց անկուշտ քաղցը, Երբոր իրեն ու իր աղիքներուն կծու հոտը առնէին, պատերէ, ցանկերէ, պատուհաններէ խնդի պէս վար կը նետուէին կատունները, կուլային, կը մլաւէին, համրին շուրջը պար կը դառնային աղերսելով, ողբալով, մերթ նենցորէն յարձակում մը յանգնէնով, Բայց անիկա երկայնամիտ համբերութեամբ կը սուկար առ անդու թախանձագին, խօսական հալածանքին. նոյն իսկ չես գիտեր ինչ հաճոյք մը, տեսակ մը գոտաղութիւն կը զգար ինքզինքը շրջապատուած, հետապնդուած ու ըղձացուած տեսնալով եթէ ոչ մարդերն որ խոյս կուտային իրմէ, գէթ անօթի կատուներէ :

Ու այսպէս կ'անցնէր ամէն իրիկուն, մըթընշաղին. աղիքները կախ տուած թեւերն ի վար, մերթ ինք իր մէջ ամփոփուած՝ թըշուառութեան պատկերը քայնցնելով ամբուխին մէջ, մերթ լեզուն դուրս, աչքերը թաւալուն, ատամները ցցուած, հրէշութեան տիպարն արձանացնելով, մինչ կատունները ետեւէն, քովէն, առջեւէն իրենց անվախձան պաղատանքը կը փռէին :

• •

Անկիւնը այն փողոցին ուսկից համըր կ'անցանէր սովորաբար, կը դանուէր ցածուկ խաւով մը նպարավաճառի, ստացուածքը ութսունամեայ ծերունի պուլկարի մը որ ատուրընէ մինչեւ իրիկուն իր խոնջ ու պառած մարմինը կծկուած կը հանգչեցնէր ալիւրի, լուբիայի, սուրկի պարկերու անթափանց պատնէշի մը ետին, ինք իր այդ անշուք գահոյքէն մինակ աչքի հակողութիւն մը ի գործ կը դնէր, խառութիւն գործը ձգելով իր աղւըլակ, քսանը անցնող սիրուն յուլկարուէի մը, որ անն ճիգ կը թափէր իր դառած հոր նեղսիրտ դիտողութիւններուն չենթարկուի : Այնոյ ճի հաճոյակատարութեամբ կը վարուէր յաճախողներուն հետ որոնք քմահաճոյ զեղումներ չէին կրնար ունենալ՝ ակնածելով ծերուկին աններող սուր նայուածքին խոտուութեանն. անանկ որ նպարավաճառուէիին միակ հաճոյքը՝ իր առուծախի միօրինակ ու ճանձրանալի զբաղման մէջ՝ իր կատուն էր,

պզտիկ, կուներիկ անասուն մը, գոհարը իր ցեղին, երկար խիտ մազերու փափու ճերմկութեամբ մը հանդերձաւորուած, այնոյ ճ, ցատքորտող, կատակի մոլի, զգուանք ու փայփայանք գրգռող չարահճի կապկութիւններով, որոնք ծերուկին անհանդուրժելի խստութեան քով ցայտուն հակապատկեր՝ անոր սաստկութիւնը կը մեղմացնէին : Կանանչ աչքերուն կայծովը ու մանր թափիլներուն արագաշարժութեամբը զինուած՝ կենդանութեան, զուարթութեան շունչ մը կը պարտցնէր պարկերու, տակառիկներու, զարակներու յամառ անշարժութեան շուրջը : Աղջիկը սրտանցիկ սիրէր իր կատուն որ հշտպիտի ոտտուներ կ'ընէր անոր գլխուն, ոտքերուն, ձեռքերուն վրայ : Գրկին մէջ կը սեղմէր կայն, ամբողջուն մէջ գորովանալով կը թալթէր, ծոծրակին խարտեալ մազերուն կը քնէր՝ մինչ ան կը խաղար այդ ոսկի թեւերուն հետ, խածխծելով, ճանկելով ատանց ցաւցնելու. ու իր սիրելիւ խառչին մէջ կ'որսուած, խելայեղ, կը պազնէր անյազարկեամբ անոր աշուկները, թուշը, բերանը, մարմնոյն ամէն կողմը, ուր որ հանդիպէր. յետոյ կշտացած, կը նետէր զայն պարկի մը վրայ : անասնիկը այդ գիրկընդխառնումէն սահմուկած, խելայնոր, շնչասւպառ, կը թոթուէր, կը փռնգտար, կը քթուէր, կը լըւըլըւէր :

Ամէն իրիկուն երբ անցնէր համըր իր աղիքներու բեռին հետ, կոչուեցունէր փխիկը : Նպարավաճառուէին, ակամայ, հակառակ իր սաստիկ պծաքնքին, կատունին սիրուն, կը լանչէր համըր եւ մանրուք դրամը մը փոխանէր աղիք կը դնէր : Մեծապէս կը զուարճանար դիտելով իր կատուն որ ճանկերովը մոլեգնաբար կ'իյնար փորտիքի վրայ, փոքր պիսիւրը ցած, մուտալով, լափելով լափիլով, Միւս կատունները, անհնգ որ սիրական տէր մը չունէին՝ այդ խնձոյքը իրենց հրամցնելու համար, կը շատանային աղիք ծախողը հալածելու հաճոյքով : աւելի կը գրգռուէին իրենց ցեղակցին եղած այդ ըմբոստացնող առանձնաշնորհումէն, ու տուելի մուլեգնութեամբ կը խնայականդէին հրէշին ետեւէն իրենց որդապին լացը շարունակելով :

Իրիկուն մը, սակայն, համըր որ ընդհանրապէս մեքենաբար կ'առնէր դրամը աղջկան ձեռքէն եւ ատանց անոր երեսը նայելու կու-

տար աղիքին կտորը ու իր ճամբան կը շտապակէր երևակալով, յանկարծ իր կանանչ եւ թաւալուն աչքերուն ամբողջ խննդու-թեամբը անոր իրենը հայեցաւ: Մանկամարդ պոռկարուն հին ստոկումի ու նողկանքի ընկելու-կում մը ունեցաւ, բայց զսպեց ինքզինքը՝ մինչ կրնար վախճալ այդ ցաւադարէն որ ա-մէն կարողութիւնէ զրկուած էր, եւ որ, անշուշտ դիտակ իր նայուածքին անհանոյսը-պաւորութեանը, շուտ մը առաւ քալից, թեթեւ կոնիչ մը արձակելով, որ իր քով հառաչէ նշանակութիւնը ունէր: Յաջորդ եւ-րեկոյն, համրին նայուածքին մէջ զոր ուղ-ղեց աղջկան աղւոր դէմքին, յայրատ ըզ-ձանք մը կը վառէր, ու տեսնալով անոր զը-ղուանքի խոժոռ ծամածռութիւնը, լեզուն չափե-ցաւք բերինք մէջ ուսկից կերկրեալուն ձայն մը ելաւ, տեսակ մը աղերսանքի աւաչ, որ խղճուեցաւ կոկորդին մէջ, նպարավաճառունին բան մը չհասկնալով, աղիքին կտորը առնելուն պէս ներս փախաւ, կատուն եփրկել, որ կը ճչար բերանը կաս կարմիր բայած:

Ա՛լ անկէց ետքը, ապուշը, փոխանակ ըստա-սելու որ կանչուի, ինքը կերթար կը կենար խանութին առջեւ, աղիքի երկար, առաս-կտոր մը առջեւից պատարասած, աւելի մօ-տանալով աղջկան, աչքերը անյայտ պաղշու-տութեամբ մը ցոլարձակ, չրթները՝ հանոյա-կան ժպիտ մը ձեւացնելու ջանքին մէջ՝ վա-րինօրէն ընդլայնուած: Քիչ քիչ, աղջկից վար-ժուեցաւ համրին այս տարօրինակ ձեւերուն, որոնք վնաս մը չունէին իրեն եւ որոնք, ան-շուշտ, հանոյքի սատարներ էին այդ խեղճ ցաւադարէն, ամէն վայելումէ, ամէն արբշտու-թեանէ յաւէտ զրկումէ: Ուստի ձայն չհանց, բայց զգուշացաւ քաջալերել զայն, թոյլատ-րել անոր մին յանգստութիւններ, սահմանա-փակելով զայն իր մարմնին տառապեցնող չար-չարսնքին չէզոքութեանը մէջ:

Դժբաղդաբար, շնորհալից աղջկան թոյլա-արած այս վայելքովը բաւականանալու ա-ռաքնութիւնը չունեցաւ համրը՝ իրեն ցու-ցուած ներողամտութիւնը զրգլիտ մը կարեւոյ: Մանրուք զբաժնի փոխարէն իր սուած աղի-քին կտորը հետզհետէ շտոցաւ, երկնցաւ, եւ հասաւ անանկ համեմատութեան մը որ կա-տուն իր փորիկը կշտապինք ուսեցնելէ հաքը, կարեւոր մաս մըն ալ կ'աւելցնէր զոր աղջկից վեհանձնօրէն կը նետէր զուրսի կատունե-րուն կճատող ախրաներուն, ու թէնւ ինք

նշանացի կը հասկցնէր աղիքին տաբա-պայման քանակը, բայց համրը տալու, ամէն բան տալու մարմնով բռնուած էր: Եւ իրի-կուն մըն ալ, համրը, ջղախին զգայնակա-նութեան բորբոքումէ մը մղուած, աղիքը յանձնելէ յետոյ, իր լայն խեղոտ, գարշելի ձեռքը յանկարծ երկնցնելով բռնեց աղջկանը ձեռմակ լցուն կրակը: Աղջկից, սարսափաւ-հար, ճիչ մը արձակեց ու ներս փախաւ իրա-նութէն:

•••

Յաջորդ իրիկունը, անշուշտ զգալով թէ ի՛նչ ընդունելութիւն կը սպասէր հոն իրեն, հաւ-րը փողոցին միւս եղիքէն անցաւ, գողի պէս, աղիքներովը բեռնաւորուած, ու չեղա-կի արագ ահնարկով մը խանութին նայեցաւ, որուն դրան առջեւ ա՛լ ոչ աղջկից կար ոչ, կատուն, ու ներքը՝ պարկերուն ետին, ծերուկ պապօին խոժոռ, ահարկու կերպարանքը մի-սայն, որ գաւազան մը կը ցուցնէր իրեն քս-պտոնապին:

Կատուն, իրիկունները, նոյն ժամուն, շատ ճշաց, մլաւեց, թապալեցաւ իր տիրուհիին թեւերուն մէջ. ի գո՛ւր, ընդ միշտ զրկուած էր իր առօրեակ ոռոճիկէն: Համրը, օրեր անց-նելէ ետքը, ի զուր խանութին մօտն առ-ցաւ, փխիկին աչքերուն առջեւ ցուցադրելով իր փորտոթքներուն ախորժապղիւղապողցները: Մանկամարդ աղջկից, անկարեկիբ, աններող- իր գեղեցիկ աչուքներուն անարգական շան-թովը վանեց խեղճ համրը, գրկից բռնած իր սիրական կենդանին, բանի տեղ չդնելով ա-նոր ճշոցներն ու ճանկոթութիւնները: Իր դէմ-քին եղած պոռնութեան վրէժը կը լուծէր:

Ղուռը յոռանառեցաւ, բայց ոխ կապեց, իրիկուն մը, կատուն, օգտուելով իր արեւ-հիին զբաղած մէկ վայրկեանէն, դուրս վազեց մինչ համրը կ'անցնէր, ինք ալ միւս կատու-ներուն հետ սկսելով ուտելիք պահանջել:

Ապուշը տեսաւ կատուն, կեցաւ շուրջը դիտեց ու կայծակի արագութեամբ աղիքի կը-տոր մը հանեց նստեց կատուններուն վռնակին, որոնք մէկ թափով խուժեցին անոր վրայ, ճանկերին զուրս: Յետոյ, վաղորդ ոտտու-մով, ցատոցեց բռնեց աղջկան կատուն ծոծրա-կէն, սեղմեց անոր կապուղ վրիզ իր ջղոտ մասերուն մէջ, աչքերը թաւալելով մոլեգ-նութեամբ, լեզուն զուրս ցցած՝ օձի լեզուի պէս՝ խղճեց կենդանին որուն խաժ աչուք-

ները զուրա ցատքեցին կապիճներէն . յետոյ մօտեցաւ գիմացի պատին , զարկաւ քանձախեց անոր բրդոտ զանկը . արիւնը , ըզգողով խառն , դուրս պոռթկացաւ զարկաւ , զարկաւ անոր , խանչիւններ , կառաչներ արձակելով , մոռեցնելով այդ պի մը միխին վրայ , որ ա'լ անճանաչ կոտո մը եղած էր արիւնշաղախ . խածաւ փրցուց անոր կակղիկ մանր թաթերը , ծառնց , դուրս նետեց , արիւն թքաւ , ու երբ ա'լ բան չմնաց խեղճանասունը յայտնող , ճգմեց , աճրեց , արիւնոտ խմոր մը ձեւացուց , ու վայրագ ծիծաղով մը դարձաւ իսանութէն ներս նետեց զայն , յետոյ , անճոռնի քրքիջով մը , անցաւ ճամբան շարունակեց :

ԵՐՈՒԽԱՆ

Վառնա

ՊԱՏՐԻԱՐԿ ՄԸ ՈՐ ԿԸ ԶԲՈՍԱՆԻ

—o—

Պաշտոյ հայերէն թերթի մը մէջ կարգացի նկարագրութիւնը հացկերոյթի մը ո՞ր Բեթայի մէջ տեղի ունեցեր է Ս . Երրորդութիւն եկեղեցին տօնախմբութեան առթիւ . Օրմանեան պատրիարք նախագահեր է սեղանին . կերեր , խմեր , բաժակներ պարպեր են սուլթանին կեանացը , պատրիարքին կենացը , շուռն շնուրին կենացը : Օրմանեան պատրիարք , ճաչէն առաջ , օղիին զուարթ զգեցողութեան տակ , քմահաճաքը ունեցեր է խորտակացուցակ հայերէնի թարգմանելու , բան մը որ սեղանակերցներու քօնալին եկեր է եւ ճաշի միջոցին բուական կատակաբանութեան նիւթ հայթայթեր է :

Ճնծուռ , անճղիւր , ախորժելի ճաշ մը վերջապէս , շոխ ու առատ սեղան , քանի մը տեսակ գինի , բիրաթ ու գէրքինաղլը տոլուս : Անուշտ երբ ճաշը աւարտեցաւ , տէրտէր ու վարդապետ , իրենց պարարտ փորը ծծեցնելով՝ «Փա'ք քեզ տէր» մը խանչեցին՝ ի խորոց սրտի : Անկեզծ , սրտաբուխ , շնորհակալու եւ երախտապարտ փառաբանութիւն մը փխլափի ու գիւրիւ , զգրքինաղլը տոլուսի ու աստալ լոխմաւի Աստուծոյն :

• •

Նոյն օրը կը կարգայի ֆրանսական թերթի մը , «Սոսո»ի մէջ , հետեւեալ տողերը .

«Նորին կայսերական Վայրադութիւնը՝ Ապտիւլ Համիտ՝ զինաթափ չ'ըլլար : Մեծ Մարդապալանը յամառութեամբ կը շարունակէ Փոքր Ասիոյ մէջ իր կառավարական ջարդերը :

«Անաւարկ վերջին մտառն հաշուեցուցակը :

Ճրոնքի մէջ , —Պիթիդի վիլայէթ , — ոստիկաններն ու Համիտի Գիւրտերը , Սերոբ անուն բացակայ յեղափոխական մը փնտնելու պատրուակով , շատ մը մարդիկ մեռուցին ու հազարի չափ արջառ աւարի տունն : Յետոյ հինգ գիւղ ալեցեցին եւ Սուրբ-Ալեքսիական վանքը կոյծանեցին , վանահայրն ու երկու վարդապետներն սպաննելէ ետքը : Այս զինուորական շահատակութիւններէն ահաբեկած , բնակիչները լեռները ապաստանեցան :

«Մուշի մէջ՝ կոռուի մը հետեւանքով՝ ոստիկանները եւ Տաճիկները 800 հոգի ջարդեցին :

«Վանի մէջ կան այժմ 6000 որբ , 4000 այրի :

«Պիթիւս 1649 որբ , 782 այրի :

«Մուշ 6632 որբ , 3668 այրի :»

«Սուլթան Ապտիւլ Համիտ մարդկութիւնը անպատեհող ամենէն զէջ գաղափարներէն մէկն է : Այս եղանակներէն աւելի լո'նջ հրէշալիքի ոճերնուրու կը սպասեն քաղաքակիրթ կոչուած պետութիւնները զսպելու կամ սպանդանոց զրկելու համար այդ գազանը :»

• •

Իրողութիւն է այս :

Հայաստանի մէջ վանքերը կը կործանեն , գեղերը կ'այրեն , գեղացիները կը ջարդեն , եւ Օրմանեան պատրիարք , այսօր Ս . Փրկիչ վաղը Առնաւուտ գեղ , միւս օր Բերա հացկերոյթի կը պարտնի : Հայաստանի մէջ թուրքերը հայ աղջիկները կը տաճկեցնեն , Պաշտոնաբան պատրիարք Եկեղեցու պատշաճութիւն կը հայացնէ . անոնք մեր արիւնը կը խմեն , ասիկա անոնց օղին կը կոնծէ : Իրա'ւ , սուլթանը զազան մըն է , բայց Օրմանեան պատրիարքն ալ խոզմը պարզապէս :

Փարիսեցի մը չեմ ու չեմ պահանջեր մեր պատրիարքէն որ զլուխը մոխրը ցանէ , ծով բռնէ ու նստի լայ . բայց չեմ ներեր իրեն եւ ինծի հետ ո'չ մէկ Հայ կը ներէ որ հալածանքի ու արիւնի այս օրերուն մէջ ա'յս աստի-